

Kozocsa Tivadar

volt budapesti állami paedagogiumi tanár.

— Szül. 1853 szept. 30, meghalt 1895 márcz. 6. —

Az erzsébetvárosi örménység három irányban, melyek időszakonként fejlődtek ki benne, érvényesítette életképességét és vele született nemes hajlamait. Az első vagyis a kezdeményezés szakában, mint a vállalkozás merész emberei tűnnek fel; kereskedelmi szellemük, habár a település helyén kulminált leginkább, elvitte őket a szomszédos, sőt a távolabbi vidékekre is. A második, a szellemi megnyilatkozás időszaka, midőn a szorgalom mellé a gondos éberség is társult; ekkor a gazdaságot vették kezökbe, a vagyonosabbak beköltöztek Magyarhon délszaki termékeny vidékeire, hol mint előkelő földesurak: Dániel, Pap, Lukács, Kabdebó, Török és Kiss családok maig is szerepelnek. A mostani korszakot, vagyis a tudományos pálya iránti érzék rohamos fejlesztését, különösen a negyvennyolczas idők teremtették meg. Ugyanis a

város gazdag népe számára, mely vagyonából kifosztva, a tönk szélére sodortatott, csak a szellemi tehetség értékesítése tudatában föllobbant életfentartási ösztön maradt fenn. Mint kaptárból a méhek, úgy szálltak szét tehetséges növendékeink a magyar haza különböző irányában létező közéleti tanodákra és az egyetemre, hogy a tudomány gazdag forrásából merítve, abból nemcsak maguk olthassák szomjukat, hanem e forrásvizet másokkal is megízleltethessék.

A negyvennyolczas évig a Kozocsa család Erzsébetváros egyik tiszteletreméltó és vagyonos kereskedő családját képezte, de vagyonukból csak egy kincs maradt meg: szorgalmas, tehetséges és tisztességszerető gyermekük, kinek keresztnéve Tivadar.

Tivadar már nem ismerte az egyedüli (?) boldogítás azon eszközét, melyet a költő így jegyzett föl: „Optimum argumentum, aurum et argentum.“ A kis termet, vézna test kiváló lelket, alaposan bíráló tehetséget, mély belátó képességet rejte magában. Tivadar a nevelés-oktatás alapjait szülőföldjén, Erzsébetvárosban szerezte meg, melyhez halála végperceig önzetlen szeretettel ragaszkodott. Nem hiába! Van valami delejes erő abban a szülőföld porában, mely a gyermeket, mint lombot a törzshöz oly szeretetteljesen fűzi az édes anyához. Ez az oka annak, hogy bárhova vezessen sorsunk, a szülőföldről megfélekedezni nem tudunk.

E lelkesült, igaz hív vonzá Tivadart e kis városkához; bármely vidéken utazott, vagy megbízást végzett, csillaga haza vezeté. Ide gravitált lelke őszinte érzelmével; itt szeretett pihenni a soha nem pihenő szellem, mert honlétét is tudományos művek, nagyrészt tankönyvbírálatok, megbízatásból folyó jelentések, tantervek készítése és összeállítása vették igénybe.

A felső osztály sikeres befejezése után szelid, szerény természete a papi pályához vonzá; de a gyenge test nem volt képes egyenlő lépést tartani a nagytrőő akarattal és már előljarói is kétes aggodalommal néztek folyton nagyobbodó betegségre elé. Tanárai szeretettel kísérték a szelid papnövendék állapotát, és tanulótársai

éjjelenként párjával állották körül ágyát és tettek neki szíves szolgálásokat. Engemet csak azért fogadott ápolójául, hogy bizalmát és szeretetét, mint honfitársa iránt, kimutathassa. Örömmel megosztotta velem mind azt, a miben a beteg, ki kivételt képez, részesülni szokott.

A gyenge testalkatú papnövendék, bár nem szívesen, de az orvosok és szülői tanácsára, igaz engedelmességből, megvált az anyyi meleg hivatással ápolt pályától, kinek legszebb ajánló levele boldogult Fogarasy Mihály püspök azon megjegyzése: „Nagyon sajnálom, kedves fiam, lemondásodat, de egészséged miatt más rokon pályán kell hasznositanod szép tehetségedet.“

A főpásztor elbocsátó szavait mélyen szívébe véste s azért a tanárjelöltek sorába lépett. Itt oly szorgalmasan sajátította el szaktárgyait, hogy a dicséretesen kiállott tanári vizsga után, a budapesti műegyetemhez az állat-, növénytan szakmájából tanársegéddé, s egy év múlva budapesti áll. paedagogiumi tanárrá neveztetett ki. Nem kellett Kozocsának a beteges trónpraetendensek sorsát átélnie, kik a népfenség szeszélyes akaratából válhatnak csak uralkodokká; az őt megillető trónt a nevelés- és közügy terén és a társadalomban sokoldalú ismeretei és munkálni szerető akarata követelték; követelte az az okmányhalmaz, mely működésének legszebb tükre. Ezen érdemkönyvbe jegyezve találjuk a bizalom nyilatkozatait a miniszteri körtől egész le a jó tanítványig.

Szaktekintélykép szerepelt az ipar, kereskedelem, természetrajz és természettan, méhészet, valamint a növényélet fejlesztésére vonatkozó ügyekben. Az 1885. évi országos kiállításától kezdve nem volt oly tanügyi kiállítás, a hol, mint szakavatott, ügyes rendező, közre nem működött volna. Jóllehet a tanár- és számos tanítóegyletnek s a haladást előmozdító tudományos társulatoknak tagja, a tanszermuzeum rendezője, több tudományos mű szerzője, a budapesti áll. paedagogiumnak lelkes tanára volt, a ki nemcsak maga tudott, hanem tanítani is tudott: mindamellett a megtestesült szerénység, mesterkéletlen egyszerűség maradt. Kollegiális, szelid magatartás jellemezte életét. Mindenütt ott volt, a hol munkálni

kellett, de soha sem hivatlanul s a hol megjelent, ott lelke egész erejével dolgozott. Budapest, Zágráb, Debreczen, Erzsébetváros, Szamosujvár tanügyi és méhé-szeti kiállításai tanuskodhatnak fáradhatlan tevékeny-ségéről.

Ha az irány maga az ember, róla azt a kritikát ir-hatnók, hogy a mily világos eszmékben tudott szólani és előadni, ép oly mesterkéletlen, könnyen felfogható irány jellemezte a feltűnési váagnak semmiben sem hodoló ezen alakját. Mondhatni róla, hogy életében előnyt, hasz-not nem nézett; e két mondat jellemezte: semmi vágy önmagáért és áldozat minden jóért. Fájdalom! ezt az annyi nemes tulajdonnal bőven megáldott jellemet élete delén, 43 éves korában, áldást árasztó tanári működése 20-ik évében, a tavasz kifakadása sírba szólitotta.

Úgy élt, úgy cselekedett mint a művész, naponta szebb és szebb vonallal szaporitva képességeit, ismerete ékköveit csiszolva helyezte be a műveltség oltárába. Most munkája derekán kiesett az ecset kezéből, eltompult a véső és az oltár egy sírhant lett. Magára hagyatottan, búsan áll; Erzsébetváros tudd meg: egy jeles fiad kebledről messze szállva, a budai temetőben jeltelenül piheni örök nyugalmát. Gyujtsd meg az emlékezet tiszteletadó fényét e sírhanton is, hisz ő, ki neved magasztalására működött egész életében, megérdemli a hazafias vonza-lom önkéntes filléreit síremlékére. Hadd hirdesse egy szép emlék jótékonyágodat és hirdesse azt is, hogy ér-demes fiaidat mindig megtudod becsülni!

Ávedik Lukács.

A vándor és a rigó.

— Örmény népdal. —

Mért keseregsz te kis rigó,
Ép úgy, — mint én — sohajtozó?
Mig ajkad búsan zengedez:
Szivedből jön-e éneked?

*Nem vagy hozzám hasonló te,
Kinek oly szabad élete,
Téged boldognak tartanak,
Azt mondja száz meg száz ajak.*

*Szárnyald be nyáron a mezőt,
A zöld erdőt, a hegytetőt,
Pályád elér nagy téreket,
Gyönyör kíséri röptedet.*

*Engem balvégzet súlya nyom,
Mint idegen nyomorkodom:
Nincs szárnyam, nem vagyok szabad,
Az élet terhe rám szakad . . .*

*Sem éjjelem, sem nappalom,
Számomra nincsen nyugalom,
Lehajtom könnyek közt fejem
S könnyezve talál reggelem . . .*

*Oh távozz! szállj el kis madár,
Szívem sovárgva visszavár,
Hazámnak mondj üdvözléket,
S beszéld el szenvedésimet!*

*Hozz kedveseiről újra hírt,
Nagy bánatomra balzsam-írt,
Kisérjen áldás utadon, —
Áldott legyen a drága hon! . . .*

Simay Gergely.

Örményország hajdankori állami szervezete.*)

II.

Giliciának, Byzancz egyik tartományának, melyet az örmények meghódítottak, kívülök csak görögökből állott a lakossága ebben az időpontban. A keresz-

*) Langlois, Essai historique et critique sur la constitution sociale et politique de l'Arménie (Memoires de l'Academie Imperiale des sciences de St. Petersburg. VII. Serie Tom. III. Szentpétervár, 1869.)

tes hadjáratok azonban csakhamar újabb elemet csatoltak hozzá, a frankokat, kiknek nagy befolyásuk volt Örményország állami és társadalmi rendjének további alakulására.

Nagy előzékenységgel fogadták az örmények a frank vitézeket s a segítség fejében, melyet a keresztes hadaknak nyújtottak, királyi címet nyert II. Leo. Vele járt a nyugati befolyás, a frank szokásoknak és intézményeknek átültetése is. Hogy közvetlen összeköttetésbe lépessen Európával, megnyitotta Leo országának kikötőit a nyugati kereskedők előtt. Csakhamar megjelentek országában a genuaiak és velenceiek, a kiket messzeterjedő kiváltságokkal ruházott fel. A nagyszámmal érkező idegenek aránylag rövid idő alatt meglehetősen átalakították Örményország intézményeit. A XII. század utolsó éveiben a nyugati szokásoknak megfelelő udvart szervezett Leo s megújítván Valarsaces régi satrapalis organisatiojának közegeit, a frankok nyelvéből kölcsönzött címekkel ruházta azokat fel.

Valarsaces a perzsa Arsacidáktól kölcsönözte tiz évszázaddal előbb az intézményeket; II. Leo a frankoktól, kiknek institutióit bölcs mérséklettel idomította hozzá a régiekhez. Nehéz is lett volna egy csapással gyökeresen megváltoztatnia a nép politikai szervezetét és szokásait. Idő kellett a célba vett reformok fokozatos életbe léptetéséhez, a melyek különben is alig érintették az örmény intézmények lényegét. A törvényhozás, a tulajdonjog, a vallás megtartotta nemzeti jellegét, csakis a formák mentek tetemes változáson keresztül.

Az örmények, megtelepedvén Ciliciában, hűbéreseivé lettek a byzanczi uralkodónak s a görög helytartó hatósága alá kerültek. Csakhamar több örmény főnököt adófizetés kötelezettsége mellett egyes várak és helységek kormányzásával ruháztak fel a görögök. Mások erővel kerítették hatalmukba erődített helyeket, függetleneknek jelentették magukat ki s ujonnan beköltözött fajrokonokat szólítottak zászlóik alá. Ama főnökök egyike, a kik nem voltak hajlandók a görög császár fenhatóságát elismerni, Rupen, az áni-i Bagratida királyi család tagja

s II. Kákignak, eme dynastia utolsó uralkodójának közel rokona, több várat s jelentékeny területet ejtett hatalmába. Fiára, Constantinra szállott a megkezdett hódítás folytatásának feladata. Azonban mihamar viszály tört ki a független örmény főnökök és azok közt, a kik elismerték a görög császár fenhatóságát. Két párt alakult: a nemzeti, melynek élén a Rupen-fejedelmek állottak; és a byzanczi, mely Lampron várának urait vallotta vezetőinek. Ezek a viszályok megbénították az örmény hódítás megszilárdulását s belenyultak a XII. század második felébe is, midőn a byzanczi hatalom, teljesen megfogyva erejében, kénytelen volt átengedni a tartományt az örményeknek. II. Leo országát északon a Taurus hegyláncza, délen a tenger, keleten az Amanus, nyugaton az isauriai hegyek határolták. Az örmény főurak, kik egyik-másik erődöt a görög császár nevében kezeik közt tartották, lassanként átpártoltak a rupeniekhez; csak a Lampron-i „bárók“ daczoltak még mindig a sis-i udvarral. Ellentállásuk II. Leo halálakor sem szűnt meg s csakis I. Héthum uralkodása alatt ért véget a két hatalmas család versengése.

Ezek a küzdelmek teljesen igénybe vették Rupen első utódainak tevékenységét s nem engedtek nekik időt rendes kormányzati szervezet létesítésére. De a midőn a kereszties hadak utjokba ejtették Ciliciát, II. Leo, teljesen megszabadulva immár a görögök nyomásától s hatalmas támaszra lelve a frankokban, elhatározta, hogy országának új alkotmányos szervezetet ad, felhasználásával a nemzet régi törvényeinek, a byzanczi codexeknek s a nyugati hűbéri szervezetnek.

Örményország legrégebbi administratív rendje, a mint azt Chorenei leírja, több változáson ment keresztül már Valarsaces utódai, nevezetesen a Sassanidák, görögök és a Bagratidák idejében is. A forradalmak, az ismétlődő idegen uralom, ha nem is semmisíthették meg teljesen a régi szokásokat, melyekhez kegyelettel ragaszkodtak az örmények, mégis több tekintetben módosították a királyság primitív szervezetét. Mindama politikai rendszerek közül, melyeket Háik ivadékaik átéltek, legtartósabb nyo-

mokat hagyott a görögöké, a melytől Ciliciában sem szakadtak el; a görögökkel pedig már régóta érezte befolyását az európai hűbéres államokkal való szomszéd-ság. Nem volt tehát rögtönös az az átmenet, melylyel az örmények összeköttetésbe lépven a keresztes hadjáratok során a frankokkal, új elemeket plántáltak nemzeti intézményeikbe. S bármily idegenszerűeknek tűnhettek is fel előttük az új törvények s a méltóságoknak elnevezései, a változások nem találtak komolyabb ellenzésre, mert nem ütköztek a nemzet társadalmi szervezetének belső alapjaiba.

II. Leo, testvérének, II. Rupennek lemondásával trónra jutván, megerősítette az ország báróit váraik birtokában s földeket adományozott nekik hűbéres birtokokul, kiváltságokkal és az átöröklés jogával. Ezzel megvetette alapját országában a hűbéri rendszernek, mely kétféle osztályát a birtoklásnak honosította meg: a tulajdonjogot a király nevében a főurak és papság számára, és a haszonélvezetet a kisebb nemesség, a letelepedő idegenek és a meghódított lakosság, vagyis a görögök és a muzulmanok részére.

A főnemesség ama „báró“-knak utódaiból állott, a kik Rupen és utódai alatt részt vettek Cilicia elfoglalásában. Ezek a nagy hűbéresek közvetlenül a koronától függöttek, a jelentékenyebb várak urai voltak s magas udvari és egyházi méltóságokat viseltek. Utánok következtek a lovagok, a király személye mellé rendelt tisztek s az apátságok főnökei. Magát a népet az alsóbb rangban levő örménység alkotta, a melyhez képest alárendeltségi viszonyban állottak a görögök, syrek, muzulmanok, sőt még a frankok is. Oldenburgi Willebrand utleírásában azt mondja, „tamen ipsi Hormeni dominantur“, hogy az örmények, mint hódítók, nagyobb szabadságot élveztek, mint a lakosság többi része, ámbár ők is jobbágysággal voltak vagy a királynak, a főnemeseknek vagy valamely apátságnak.

A hűbéri szervezetnek Örményországban is, mint a nyugati államokban, tagadhatlanul voltak előnyei, de volt benne egy bomlasztó elem is: a hűbérurak függetlenségi öntudata a királylyal szemben. A királyi hatalomnak szám-

talanszor kellett véres tusákat folytatnia a főnemességgel; Szêmpád krónikájában minduntalan említés történik a felkelésekről, melyeket az örmény bárók szítottak fejedelmök ellen. Lampron urai, kik az örmény hódítás kezdetekor byzanci hűbéresek valának, versenyre keltek a rupeniékkal s nem is ismerték el fenhatóságukat. Mint a rupeniéket, a lamproni Héthumokat is „sebastos“ czim-mel ruházták fel a byzanci császárok, ugyanoly fejedelmi méltósággal, mint a sis-i uralkodókat. Hosszas belviszályok után a rupeniékké lön ugyan a győzelem, de a békességet csakis a két versenygő családnak a frigykötése hozta létre, mely II. Leonak halálakor s leányának, Zabelnek, Párczêrpért urával, Héthummal kötött házassága folytán az utóbbinak kezeibe juttatta a koronát.

II. Leo intézményeinek egyikét teljesen a frankoktól kölcsönözte át. Az örményországi főtörvényszék, a „regalis curia“, melyet mint Szêmpád krónikájában olvassuk, dívan-nak is neveztek, II. Leo uralkodása idejében jelenik meg először s ettől kezdve említés történik róla csaknem minden kiváltságlevélben, melyeket az örmény fejedelmek idegen nemzetbeli kereskedőknek adományoztak. Ülésein a király elnökölt, távollétében a korona főméltóságainak egyike vagy a patriarcha. Ez a bíróság ítélte a báróknak személyét s hűbéri birtokait érintő kérdésekben; ez volt a király tanácsa is s illetékessége kiterjedt az ország politikai és polgári igazgatásán kívül a bűncselekményekre is. Ez a bíróság döntött, mint legfelsőbb forum, a király alattvalói és az idegenek közt felmerült vitás kérdésekben is. E főtörvényszék Sis-ben székelt, de a midőn örmények és külföldiek közti ügy forgott fenn, Lajazzo-ban hozta meg ítéleteit, a mi kitűnik egy okiratból, melyben azt olvassuk, hogy „actum in Ajacio, in Curia regis Armeniae.“ *)

Alatta állott ennek a legfelsőbb bíróságnak a sis-i érseké (Curia sisensis episcopi), melynek eredete visszanyulik a régi örmény királyság korszakába. Mechithár Kos XIII-ik századbéli codexe körülírja a hatáskörét. „A jognak minden egyéb részét, ugymond, a hatóságok

*) Mas-Latrie, Hist. de Cypre, II, 78 l.

alkalmazzák, de a szemérem elleni és titkos bűncselekvények fölött az evvel megbizott püspök és papok mondanak ítéletet.“ *) Ez a birói hatóság nem volt mindig a sis-i érsekek kezei között; a fenmaradt egykorú okmányok tanúsága szerint III. Leo és utódai alatt megváltozott a neve „Curia ducalis et bailia regis“-re és a „conestabulus-ducha“ (a királyság conetable-je, főparancsnoka) elnökölt ülésein, kit a lajazzo kapitány is helyettesíthetett, a midőn örmények és külföldiek közti ügyekben kellett ítélni.

Voltak ezeken kívül más birói székek is, a nemeseknek egyik előjoga lévén az igazságszolgáltatás gyakorlása. Így a bárók birói széke jobbágyaik fölött, az apátságok főnökeinek, az Örményországban megtelepedett egyházi rendeknek, a külföldi consuloknak bíróságai stb. A halálbüntetés jogát az ősrégi örmény jogszokás kizárólag a királynak tartotta fenn. „A főurak, ugymond Mechithár Kos codexe, királyi rendelet nélkül nem végezethetik ki a gyilkosokat.“ Biztosíték volt ez a királyi előjog a nagy hűbérurak önkénye ellen s megvédte tulkápaiktól jobbágyaik életét.

Az okiratok tanúsága szerint a genuaiaknak s velen, czeieknek consuli bíróságaik voltak Sis-ben, Tarsus-ban, Malmistra-ban és Lajazzo-ban. Eme jog fejében viszont az Örményországban megtelepedett külföldiek minden erejükkel megvédelmezni tartoztak a királyt és a hozzátartozókat. „Teneantur michi et heredibus meis — ugymond II. Leonak 1201-ben a genuaiak részére adományozott kiváltságlevele — de cetero conferre amorem, honorem amplificare et exaltare et defendere pro posse suo regnum nostrum... bona fide et sine malo ingenio“

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

*) Mechithár Kos codexe a párisi nemzeti könyvtár kézirat-gyűjteményében. Journal asiatique, 1832. 29 l.

Körlevél.

Irta: Ázárián István konstantinápolyi örmény kath. patriarkha.

Ő Eminenciájának, a Konstantinápolyban székelő «ciliciai patriarkhá»-nak a kiváló figyelemért, melyben lapunkat részeltetni kegyeskedett akkor, midőn fölötte érdekes legújabb körlevelét közlés végett nekünk megküldötte. hálás köszönetet mondván, sietünk azt hű magyar fordításban a következőkben közreadni:

A katolikus örmények patriarkhatusa.

Konstantinápoly-Péra 1895 decz. 22.

Főtisztelendő Úr!

A szentséges pápa, a mi kegyes atyánk XIII. Leó, ki mindig szerette a mi nemzetünket, látván a nyomort, melyben az sinylődik, sietett elejét venni az ismert nagy bajnak és szerencsétlenségnek, s a mi közvetítésünkkel előterjesztést tett a magas portának deczember havában, hogy a jórend érdekében — minden kényszerítés nélkül — tegyen magától meg minden lehető, mert így sem a béke meg nem zavartatott volna, sem a népet az ismert sajnálatos nyomor nem éri, hanem helyzete fölötte javult volna, a mint méltán kívánni is lehetett; más részről az ozmán birodalom is ment maradt volna a jelenlegi bajoktól. De a mi folytonos törekvésünk daczára eredmény nélkül maradtak a Szent-anya figyelmeztetései — s a mint tudva van reá nehezedett a nyomor nemzetünkre. Mihelyt ezt megtudta a Szent-anya, kinek atyai nemes szívét ez az esemény mélyen megsértette, azonnal küldött hozzánk ötvenezer frankot a nyomor enyhítése végett. Atyai kegyének és nemzetünk iránt való gondoskodásának ezen elhatározását a bíbornoki collegiumnak nov. 29-én tartott ülésében adta elő siralmas és könyörületes szavakkal, egyszersmind kijelentette azt is, hogy ezután is goneoskodni fog nemzetünk vigasztalásáról és csendességéről. Miért kérem, méltóztassanak a Szent-anya bőkezűségének ezen fényes jelét, valamint ő Szentsége és a mi részvétünket és könyörületességünket a tisztelendő papság, a nép és nemzetfeleink tudomására hozni és valamint minden körlevelünkben eddig is tettük, úgy

jelen iratunkban is — Ő Szentségének is ez az intencziója — arra intünk és figyelmeztetünk Titeket, hogy — különösen a jelen nehéz viszonyok közt — szeretetet tanusítsatok testvéreitek *) iránt, a mennyire lehet segítsetek rajtok és vigasztaljátok egymást; mert az üdvirat is azt mondja: „Sirj a sirókkal és örvendj az örvendőzőkkel.“

Ugyszintén ismét emlékeztetekbe hozom mindnyájatoknak, hogy tetteitekben, szavaitokban a szerény magaviselet, a keresztényi és ősi bölcsesség vezéreljen benneteket, nehogy a bajok sokasodjanak és új szenvedések nehezdedjenek reátok. Végre könybelábadt szemekkel és imával kérem a mindenható Istent, hogy irgalmazzon és kegyelmezzen szerencsétlen nemzetemnek, de kivált azoknak, kik zavarok közt élnek. A Krisztusban elhunytaknak pedig örök nyugalmat esdve állandó szeretettel vagyok főtisztelendő uraságtok imáiba ajánlott:

Ázarián István
örmény kath. patriarkha.

Melyik árvább?

A vén Jakab végső percére vár...
Ágyánál ül két halovány leány.

Meghalna, de gyöngé szép virága
Belezokog a bús éjszakába.

— Atyám! atyám! említeni is vétek,
A világot mi vezeti: érdek?

A vén örmény leánya elmehet,
Ha nem hagyod reá a kincsedet.

*) A »testvérek« alatt a nem-egyesült örményeket érti.

Hova rejtetted... oh szólj!... mond nekem?
— Egy fillérem sem maradt gyermekem.

És árván maradtak mint annyi más,
S az árvaság nyomán a pusztulás.

Házuk előtt másnap már dob pörög,
S nincs már barát a sok vevő között.

A kisebb lánynak válni oly nehéz,
A nagyobb merőn csak egy pontra néz.

A szomszéd ház ajtaja nyílik-e?...
A drága ifjú eljön-e ide?...

Ugy veszszén minden ez egy nap alatt,
Az ajtó zárva, az ifju marad.

Sötét bú nem tör elő ajakán,
Áll mozdulatlan, fehéren a lány.

Míg a másik jajong minden felett:
— Édes szép házunk az Isten veled!

És csókolja bemohosult falát,
Majd meglát egy arra menő eziczát.

És ölbe kapja, siratja nagyon,
Majd elmereng a rezgő lombokon.

Rendre ölelget minden almafát,
Vajjon ki látott ily bohó leányt...

Már messze járnak, a kis falun túl,
Halovány arczán a könny egyre hull.

És megkönnyül. Nénje nem bírja már,
És felzokog remegve a leány,

A mint visszánéz az eltűnő tájra:
— Isten veled, üdvöm szép világa!

Sallak Róza.

Újévi üdvözlét.

1896. Január 1.

Egy talány volt az életem,
Soh' se hittem, hogy megfejttem;
Kezdtém nem törődni vele,
Fejem ugyanis gonddal tele.

De azért nyugtom nem lelém,
Mégis gyakran eltűnődém...
Eltűnődtem, szomorkodtam,
Megfejteti mégsem tudtam.

De jött végre a pillanat!
S azért áldom a sorsomat:
A távolból egy idegen,
Nem rég — felkeresett engem.

Mióta vele beszéltem,
Ujult életre ébredtem;
Ezelőtt — míg őt nem láttam --
Csak embergyülölő voltam.

— Szerkesztő úr kérdi talán:
Vajjon ki volt az a szép lány?
No hát erre azt felelem:
Nem leányról szól énekem.

Egy nyári napnak reggelén
Láttam, s beszéltem Önnel én,
— Templomba azóta járok.
Boldog új évet kívánok!

Kritsa Péter.

Szentmise Marosvásárhelyt örmény szertartás szerint.

Öt éve mult, hogy marosvásárhelyi lakos vagyok. Mihelyt ide jöttem, azonnal feltűnt előttem az, hogy mily tömegesen lakja e várost a magyar örménység. Egész legióját találtam itt az örmény családoknak: Ávéd, Ávedik, Csákány, Császár, Csiky, Dájbukát, Drágomán, Dregán, Duducz, Duha, Gajzágó, Gáspár, Gorové, Harmath, Issekutz, Istvánffi, Izai, Izmael, Jakabffi, Kábdebó, Karácsony, Kondrai, Kozocsa, Lázár, Mártonffi, Návai, Novák, Nuridsán, Ötves, Petelei, Pátrubán, Simay, Szentpéteri, Temesvári, Todorffi, Tutsek, Vertán, Verzár, stb. E családok legfőlebb azzal dokumentálják örménységüket, hogy vasárnap ángádsáburlevest esznek, újévkor daláuzit készítenek és húsvétkor kátát és pászkát sütnek, — nő meg hogy általánosságban jó katolikusok . . .

Kovács Ferencz apát-plébános fáradhatatlan buzgalma létesítette a helyi leánynevelő intézetet (zárdát); e díszes épületnek egyik legszebb ékessége egy meglehetősen nagy terjedelmű kápolna, — a melybe körülbelől 300 ember befér. — (E díszes épület építési költségeihez a helybeli örménység tetemes áldozatokkal járult.) E kápolna felszentelésekor (épen Mária napra esett) lefordítottam örményből magyarra — két szép Mária-éneket és azokat az első szentmise alkalmával elénekelttem. Fáradozásomat siker koronázta; és e siker bennem még fokozta a buzgoságot. Ugy gondolkoztam: jó volna Világosító-Szent-Gergely napját Marosvásárhelyt is megünnepelni és azt az ünnepet itt meghonosítani. Közöltem tervemet az apát urral, a ki azt nemcsak helyeselte, de ígéretet is tett, hogy azt minden évben megtartatja, és ezen alkalomból ünnepélyes isteniszteletet tartand. Ugy is tett az apát ur; azt a szombatot, melyre az ünnep esett, minden évben a szószékről kihirdettette; én pedig meghívókat nyomattam és azokat elküldöttem az örmény családokhoz. Isten segítségével elértem azt, hogy a szép kápolna megtelt díszes közönséggel. Az ügybuzgó apát lelkesítő alkalmi szentbeszéde annyira meghatotta a buz-

gó hiveket, hogy azok lelkesülve távoztak el az Isten házából . . .

Az elért eredmény engemet arra készítetett, hogy egy lépéssel haladjak tovább. Egyetlen ohajtásom az volt, hogy mi örmények itt Maros-Vásárhelyt is hallgathassunk örmény misét. És ime ohajtásom megvalósulását maga az isteni Gondviselés segítette elő; kinevezik Ávedik Simon kitűnő bírót, az erzsébetvárosi kerületi főesperes és örmény szert. plébános öcscsét a helybeli kir. táblához ítélő bírónak. Erre én megkértem a bíró urat; írja meg esperes bátyjának, hogy ha majd őt meglátogatja, hozzon magával örmény missálet, kántorról gondoskodva van a magam személyében; hiszen engem ugyanis Szamosújvárt „kis kántornak“-nak hívtak. Mert habár tengernyi idő választ el életem legkedvesebb emlékeitől és Szamosújvár szép templomától, nem felejtettem el — mint nem feledném el, ha mathusálemi időt is élnék — azt a szép szertartást és azokat a szép egyházi énekeket, melyek áhítatot és lelkesedést ébresztenek minden jó katolikus szívében.

Erzsébetváros örmény szertartásu derék lelkésze Ávedik Lukács nov. 23-án városunkban időzött. A szép kis kápolna ismét megtelt válogatott és díszes közönséggel. Midőn az áldozó pap ajkáról elhangzott az „Ortnyál thákhávorutyun“ a jelenlevők szemében az öröm könnye csillogott, szívök dobbanása hangosan kiáltotta a „phárkh Hor-t,“ („gloria“-t), mert a vér vízzé nem válik.

Bárány János.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei..

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXIV.

Török család.

E magyar-örmény család czímerverszerzője Török Tódor erzsébetvárosi örmény kereskedő volt, kinek Mária Terézia királynő Laxenburgban 1756. május 24-én

kelt czímerlevelével részint a hazai áru — ép úgy, mint a marha-kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint a csanádmegyei nemesi felkelő sereg toborzása alkalmával tanusított, hasznos szolgálatainak elismerésül magyar nemességet adományozott. A nagy királynő ez alkalommal nemesi rangra emelte a czímerszerzón kívül annak nejét, Miklós Katát, János és Péter fiait, Anna, Mária és Kata leányait, Izsák és Krisztof fivéreit, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát. A czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod cum Nos probe sciamus nihil apud Reges et Principes Liberalitate, ac Munificentia vel frequentius, vel antiquius esse debere, quo et eorum fama, gloriaque latius propagaretur, et subditorum animi ad industriam melioribus studiis exercendam, fidelitatemque ferventius colendam inflammarentur, idque Nobis etiam seu ingenua Benignitate, seu Praedecessorum Nostrorum Gloriosissimae Recordationis Imperatorum, ac Regum exemplo proprium esset, iisdem ut argumentis fideles subditos incessanter fovere, atque complecti gestiamus, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum intercessionem et commendationem nostrae propterea humillime factam Maiestati, tum vero attentis et benigne consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Theodori Török, Oppidi Nostri in Haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Elisabethopolitani Civis, et Inhabitoris, quae is Nobis, Augustaeque Domui Nostrae tum aliis in occasionibus pro suo modulo, tum vero a viginti septem, et amplius annis, praevalente semper vitae morumque probitate, omnis ferme generis mercibus ex Archiducali Civitate Nostra Vienna adducendis, pecuario item quaestui vel in summa foeni penuria cum notabili vectigalium Nostrorum, dictique Principatus emolumento continuo insudando et in Comitatu etiam Csanádiensi tempore praesertim Insurrectionis, et alias pro exigentia summi serviti Nostri praestanda fideliter praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, eundemque in posterum quoque pro status sui ratione

grata, et utilia servitia, constantemque fidelitatem exhibiturum, et impensurum esse Benigne confidimus, eundemque itaque Theodorum Török, Coniugemque eius Catharinam Miklós, filios item Ioannem, et Petrum, ac filias Annam, Mariam, et Catharinam iam natos, et in posterum Divina ex Benedictione nascituros, ac per eum fratres ipsius Germanos: Isaacum et Christophorum, horumque pariter Liberos natos et nascituros, Haeredesque eorum, ac Posteros utriusque sexus universos de supremæ Potestatis Nostræ Regiæ et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu, et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper emporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobiles natura, iure, et ab

Török cs. czimere.

antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac Posteris eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eundem Theodorum Török, præfatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectæ Nobilitatis Testimonium hæc Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum palari bipartitum dextrorsum rubeum tres situ palari locatas aureas stellas sexangulares exhibens, sinistrorsum autem coeruleum,

percurrente medium aurea fascia in duas areas distributum, quarum superior cornu copiae aureum, inferior vero candidum bovem saltitantem repraesentat. Ipsum Scutum premit Galea tornearia clathrata, seu aperta, Regio diademate redimita situ ad dextram obliquo, inter duo Bubali cornua, quorum prius cocco et argento, posterius vero auro et cyano partitim tinctum est, emergente Brachio humano districtam Frameam in vola tenente fastigiata. Laciniis a summitate Galea in Scuti latera hinc rubris et argenteis, illinc vero coeruleis, et aureis large venusteque fluitantibus, ac utrasque oras, sive margines ipsius scuti pulcherrime ambientibus et exornantibus; prout haec omnia in capite, seu Principio Praesentium Literarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita esse cernuntur, eidem Theodoro Török, ac per eum fratribus ipsius germanis Isaaco et Christophoro praefatisque eorundem Haeredibus, ac Posteris utriusque sexus universis Gratiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus ac nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae,

verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterî eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus ac conferimus Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri Impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, Die Vigesima Quarta Mensis Maii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Sexto, Regnorum vero Nostrorum Decimo Sexto.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Török család czímere tehát a közlött czímerlevél alapján a következő: A hasított pajzs jobb vörös mezeje három, egymás fölé helyezett hatágu aranycsillaggal van megrakva; míg az arany polyával vágott kék bal mezőnek felső felében nyílásával lefelé fordított arany bőségszarv, az alsóban pedig ugrándozó jobb ezüst ökör látható. Sisakdísz: két bivalyszarv között, melyek jobbika ezüst-vörös, a bal pedig kék-arany, pánczélos jobb kar kivont görbe kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.²⁾

Verzár család.

Ezen tekintélyes és az Erdélybe letelepült hazai örömség között egykor vezérszerepet játszó nemes csa-

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. i. m. és Siebmacher I. i. m. e családot és czímerét nem ismerik; a mi annál feltünőbb, mert ez utóbbi maga művében különben husz nemesi Török családról emlékezik meg.

lád címerszerzői Verzár Márton, Szamosújvár városának kiérdemült birája és kereskedő, nem különben Verzár Gergelynek, az előbb említett Márton korán elhunyt fivérének három fia u. m. János, Péter és Oxendiusz,¹⁾ szintén ugyanottani kereskedők voltak, kiket részint előbbinek birói minőségében tanúsított hasznos és hű szolgálatai, részint mindnégyüknek a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeik és az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárba önkényt beszolgáltattott nagyobb pénzadományuk hálás elismeréseül összes hozzátartozóikkal u. m. Kárimisz Ripszimével, Márton hitestársával; István, Joákim, György, Oxendiusz, Mánuság (Viola) és Máriával, ugy annak magzatjaival; továbbá Medgyesi Anna-Máriával, Verzár János feleségével s valamennyiük összes mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt, Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt címerlevelével nemesi rangra emelt. E címeradományozásnál kegyes figyelmére méltatta a nagy királynő a négy címerszerző azon két rokonának érdemeit is, kik mindketten mint nemzeti egyházuk sziklaszilárd apostolai és hazájuknak hű fiai mindkettő iránt érzett köteles tiszteletük, szeretetük és tántoríthatlan ragaszkodásuknak oly fényes tanujelét adták. E két férfiú egyike Verzár Oxendiusz püspök,²⁾ az erdélyi örmény hierarchia leáldozó napja, a címerszerzők ősének testvérbátyja volt, ki mély tudománynyal párosult szeplőtelen életével tündöklő világító toronyként maga körül oly fényt árasztott, mely messzelevő sugaraival nemesak rokonságának, közeli környeze-

¹⁾ Oxendiusz a latin Auxentius-nak megfelelő örmény férfi-keresztnév. A három Verzár fivér atyjának neve és a másik címerszerző, Verzár Mártonhoz való rokonai viszonya kitűnik említett fivéreknél Mária Terézia királynőhöz intézett és az országos levéltárban őrzött 1760. évi credeti leveléből.

²⁾ Verzár (Verzereskul) Oxendiusz püspök, az erdélyi örménység hittérítő apostola, született 1655 körül, 1696. október 6-án mint alladi felszentelt püspök és apostoli helynök kezdte meg működését, meghalt 1715. márczius 10-én. Lásd bővebb életrajzát az »Armenia« második évfolyamában (1888) 65 lap.

tének, hanem az összes hazafias örménységnek egét is a bearanyozta; a másik pedig Verzár Lukács szamosújvári örmény főesperes-plebános, ugyancsak a négy czímerszerző közeli rokona volt, ki a gondjaira bizott kisdéd nyáj vezetése s hitéletének fejlesztése körül szerzett magának bokros érdemeket. „Egyháznak és hazának egyaránt hű fia legyen minden magyar-örmény!” erre buzdít bennünket is az összes egyházi és hazafias érdemek e két világitó eszményképe s ezt sugják füleinkbe a Verzár család czímerének szent keresztet s levágott török főn taposó vitézt ábrázoló czímerképei.

A Verzár Márton és hozzátartozói részére Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum propria Principibus esset distribuendorum gloria Beneficiorum, idque Nos etiam inde a Regiminis Exordio curandum Nobis proposuissemus, ut ne condendis Beneficentiae Operibus ullo tempore deessemus, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis Fidelitate et fidelibus serviitiis Martini Verzár, Civis et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate in sua Communitate, cuius ipse Iudicem quoque egisset, sui partes muneris diligenter obundo, tum vero Negotiationi inter primarios dicti Oppidi Quaestores cum emolumento Vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse, id vero etiam, quod Oxendium Verzár Episcopali dignitate praefulgentem, Orthodoxae Religionis suos apud Tribules tutandae promovendaeque Zelatorem eximum, ut qui ad Aulam quoque Magni Imperatoris Leopoldi Avi et Praedecessoris Nostri Desideratissimi pro parte suorum in Rebus Sacris Deputatum egisset, Propatruum habuisse; al-

terum vero etiam Ecclesiastico honore conspicuum L u-
cam pariter Verzár, Archidiaconum et antelati Oppidi
Parochum pluribus annis cum solatio fidelium ibidem fun-
gentem propinqua et ipsum Cognatione attingere perhi-
beretur, in Benignam sumentes Reflexionem, eundem
Martinum Verzár, Coniugemque eius Herebsimam
Kárimisz, et filios Stephanum, Ioachimum, Georgium et
Oxendium, ac Filias Mánuság et Mariam iam natos et
in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nasci-
turos, eorumque Haeredes et Posteris utriusque sexus
universos de supremæ Potestatis Nostræ Regiæ et Prin-
cipalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et condi-
tione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum
verorum et indubitatorum antelati Principatus Nostri Tran-
sylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni
Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac
Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duxi-
mus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et
ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut
ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper tem-
poribus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Præ-
rogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indu-
bitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem
incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorum-
que Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum

Verzár cs. czimere.

Haereditariarum Nobiles natura, iure et
ab antiquo utuntur, fruuntur et gau-
dent, uti, frui et gaudere possint ac
valeant, Haeredesque et posteris eorum
utriusque sexus universi valeant atque
possint. In cuius quidem Nostræ erga
Eundem Martinum Verzár, præ-
fatosque ipsius declaratae Benignitatis
Signum, veraeque et perfectæ Nobil-
tatis Testimonium hæc Arma, seu
Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet
militare erectum Baltheo dextro-diago-
nali coccineo inscriptis tribus stellis
sexangulis aureis conspicuo, in duas

areas partitum, quarum inferior argentea, virum militarem Hungarum amictu rubeo, fibulis et nodis aureis ornato, similisque coloris cingulo praecinctum, chlamide e collo pendente, Caput pileo aequè rubeo ad latus sinistrum reflexo et ora pelle mardurina reducta tectum, pedum sinistro solo prasino, dextro vero resecto capiti Turcico insistentem; manuum sinistra latus fulcientem, dextra vero districtam frameam recenti cruore infectam sustentantem exhibere visitur; in superiore coerulei coloris aerea Gryphus aureus in posteriores pedes erectus cauda intra hos reflexa, alis expansis, rostro hiante, et lingua rubicunda exerta anteriorum pedum dextris falculis prehensam nudatam frameam vibrare, sinistris vero crucem patulam auream ostentare cernitur; ipsum Scutum premit Galea tornearia clathrata seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter iugum alarum aquilinarum explicatarum nigrum, cruce pariter aurea patula fastigiata; Laciniis, seu Phaleris hinc argenteis, et coccineis, illinc vero aureis, et coeruleis, a summate Galeae in latera Scuti venuste defluentibus, ac utrasque oras, sive margines ipsius Scuti pulcherrime ambientibus et exornantibus, prout haec omnia in Capite seu Principio Praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte Pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Martino Verzář, praefatisque Eius, Gratiosè danda duximus et conferenda, decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum,

num ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis militaribus, et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus, sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque, ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posteri eorumdem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus, Harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Verzár János, Péter és Oxendiusz, nem különben családtagjaik részére ugyancsak 1760. október 7-én kiállított címerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum propria Principibus esset distribuendorum gloria Beneficiorum, idque Nos etiam inde a Regiminis exordio curandum nobis proposuissemus, ut ne condendis Beneficentiae operibus ullo tempore deessemus, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Ioannis, Petri, et Oxendii Verzár, Civium et

¹⁾ Aradvármegye 1830. évi közgyűlési jegyzőkönyvének 774. száma alatt levő hiteles másolatából.

Quaestorum Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse, id vero etiam, quod Oxendium Verzár Episcopali dignitate praefulgentem, orthodoxae Regilionis suos apud Tribules tutandae, promovendaeque zelatorem eximium, ut qui ad Aulam quoque Magni Imperatoris Leopoldi Avi et Praedecessoris Nostri desideratissimi pro parte suorum in rebus sacris deputatum existet Abpatrum habuisse; alterum vero etiam Ecclesiastico Honore conspicuum, Lucam pariter Verzár Archi-Diaconum et antelati Oppidi Parochum pluribus annis cum solatio fidelium ibidem fungentem propinqua et ipsum cognatione attingere perhiberentur, in Benignam sumentes Reflexionem, eosdem Ioannem cum coniuge sua Anna-Maria Medgyesi, Petrumque, et Oxendium Verzár, Haeresesque et Posteris eorum iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo Thoro nascituros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum et indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri at indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui

et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterī eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Ioannem, Petrum et Oxendium Verzár, praefatosque ipsorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum Baltheo dextro-diagonali coccineo inscriptis tribus stellis sexangulis aureis conspicuo in duas areas partitum, quarum inferior argentea virum militarem Hungarum amictu rubeo, fibulis et nodis aureis ornato, similisque coloris cingulo praecinctum, chlamide a collo pendente; Caput pileo aequae rubeo ad latus sinistrum reflexo, et ora pelle mardurina reducta tectum, pedum sinistro solo prasino, dextro vero resecto capiti turcico insistentem, manuum sinistra latus fulcientem, dextera vero districtam frameam recenti cruore infectam sustentantem exhibere visitur; in superiore coerulei coloris area Gryphus aureus in posteriores pedes erectus cauda intra hos reflexa, alis expansis, rostro hiante, et lingua rubicunda exerta, anteriorum pedum dextris falcibus prehensam nudatam frameam vibrare, sinistris vero crucem patulam auream ostentare cernitur. Ipsum scutum premit Galea tornearia clathrata seu aperta. coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria inter iugum alarum aquilinarum explicatarum nigrum cruce pariter aurea patula fastigiata; laciniis, seu phaleris hinc argenteis et coccineis, illinc vero aureis et caeruleis a summitate galeae in latera scuti venuste defluentibus, ac utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambientibus et exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eisdem Ioanni, Petro et Oxendio Verzár, praefastisque eorum gratiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et

indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorumdem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrarum Vigesimo. Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Verzár család címere tehát a következő: a jobb, három hatágu aranycsilaggal megrakott, vörös harántgerenda által két részre osztott címerpajzs alsó jobb ezüst mezejében zöld talajon szemközt álló vörös, arany zsinorral díszített, mezbe és mentébe öltözött, prém-

¹⁾ N u r i d s á n J á n o s, szamosujvári kereskedő birtokában levő eredetiből.

kalpagos magyar vitéz jobb kezében kivont, friss vértől pirosuló kardját villogtatja, balját csipőjén, felemelt jobb lábát pedig levágott turbános törököfön nyugtatja; a felső bal kék mezőben végül kiterjesztett szárnyu, ágaskodó arany griff jobb lábának karjaival kivont kardot, baljában pedig arany keresztet tart. Sisakdisz: két nyílt fekete sas-szárny között koronán tündöklő aranykereszt. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.¹⁾

Kisebb közlemények.

Azárián patriarkha körlevele, mely lapunk mai számának más helyén egész terjedelmében olvasható, azon legmagasabb intencziók szellemében van tartva, a melyek a kérdésben a római apostoli szentséket vezérik, s nemesak a jelenleg dicsőségesen uralkodó pápa: XIII. Leó részéről, — hanem már dicsőült elődje: IX. Pius pápa által is nyíltan kifejezésre hozattak. A most említett egyházfejedelem egymás iránti szeretetre és egyetértésre inté az örményeket, dicsérettel emelvén ki azokat, kik a szakadársághoz (schizma) tartozván, a katolikus egységhez (a szent Unió-hoz) visszatérni kívánnak. Pius pápa ő Szentsege az 1848. évi január hó 6-án (vizkereszt napján), — „In suprema Petri” kezdetű leveleiben őket szeretettel a katolikus egységhez való visszatérésre szólította föl, s egyházkormányzati gondjainak egyik kiváló tárgyát az örmény nemzet képezte. Minthogy azonban a már régibb keletű viszályok meg nem szüntek, IX. Pius pápa „Neminem vestrum” kezdetű encziklikájában újból ezen kérdéssel foglalkozott. Ezen encziklikában, melyről már bő ismertetést adtunk — nyíltan kimondja a Pápa, hogy nem helyeselheti azok magaviseletét, kik az örmény szakadárokkal durván és tiszteletlenül bántanak; sőt nyíltan kárhozzatja azokat, kik szeretet és jószág helyett ellenszenvet és szigort mutatnak még azok iránt is, kik a schizmatól megváltván, a katolikus egységhez visszatértek. Kiemeljük még az idézett pápai encziklikából: miszerint a Szentatya mély hallgatást parancsol a vita alatti pontokra nézve; és szigorúan tilt minden vitatkozást, mely az örményországi hivek békéjét felzavarhatná.

Örmény újról üdvözlés. Egy Aradon lakozó derék örmény atyánkfia, Murádi János ügyvéd, a ki 74 évre terjedő agg kora daczára még mindig ifjú lélekkel csüng örmény nemzeti nyelvünkön, az újév alkalmából ezeket az üdvözlő sorokat küldte Műlek Lajos országgyűlési képviselőhöz, a ki anyja révén szintén örmény vérokonunk:

¹⁾ Nagy I. i. m. XII. köt. 157. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 712. l. e. címert szintén közlik.

Szirun hokisz!

„Suorhávor nor dári“
 Jész ál gígámenám,
 Egyém házár kári —
 Khezil oh páregám.
 Árochcsutyun ábrelu,
 Ez Ászvász chéntrelu,
 Ez ergire kovelu,
 Áuspanér udelu,
 Gárnjér kint chémelu,
 Ez genigéd szírelu bá:hnelu,
 Arádé 1896. hunvári 1.

Achpár Ohánnesz.

Kedves lelkem!

Boldog új évet
 Én is kívánok,
 Aztán ezer jót.
 Neked oh barátom,
 Egészséget, hogy élhess,
 Az Istent kérhesd,
 Az országot dicsérhesd,
 Edes dolgokat ehess,
 Vorös bort ihass,
 Feleségedet szeressed és csókoljad.
 Arad, 1896. ján. 1.

János bácsi.

Bámulatos eszű örmény tanuló. A „Chikagói Herald“ egyik számában Theo. W. Petak ezeket írja: „Lui Netélhors“-i iskola hatodik osztályában van egy Gosztigián Püzánt nevű gyermek, ki nagy tehetséggel nemcsak felülmúlja tanulóársait, hanem nagy könnyűséggel nagy számokat összead és sokszoroz. Annak bebizonyítására, hogy mily csodálatos tehetséggel van megáldva ez a gyermek, felhozunk egy pár példát: Ha azt kérded tőle, hogy mennyi kilencznek kilenczedik hatványa? Mig e számot (99) leírod, ő már készen van a felelettel. Négyszámjegyű tíz összeadandó összegét egy perc alatt megmondja. A többi tantárgyakból is kiténő. Jeleltékeny előhaladást tanusított a zenében is; a legnehezebb darabokat proba nélkül azonnal eljátszodja — zongorán. Püzánt szüleinél lakik Evanston Avenue 82 szám alatt; 12 éves és nemzetiségre nézve örmény. Habár csak néhány év óta lakik Amerikában, mégis igen jól beszél angolul. — Ime egy más tanúságtétel is, mely alatt Lois Graves nevét olvassuk: A Lui Netélhorst nevű iskolában van egy örmény gyermekünk: Gosztigián Püzánt, ki kétségtelenül csodálkozásra méltó. 1882. aug. 25-én született Konstantinápolyban. Családja három évvel ezelőtt jött Chikágoba; Püzántot a mondott iskola növendékei közé irták be. Mikor ide jött, csak francziául és örményül tudott. A mértanban is csodálatos jártassággal bír ez a gyermek. Villámgyorsan végzi az összeadást, szorzást, osztást. Tíz számjegyből álló összeadandók összegét egy másodperc alatt megmondja. Habár tanulóársai között 14—15 éves született amerikaiak is vannak, mégis az osztályban angolul ő ír — leghelyesebben (pedig angolul jól hegyesen írni, még a született angolra nézve sem könnyű dolog). Rendkívül gyermek, azért nem buszke vagy önhiitt, hanem szerény és illedelmes. — Ehhez egy örmény lap („Arévelk“) még azt adja, hogy a Gosztigián család előbb Caesareában lakott, honnan Mársuánba és később Konstantinápolyba költözött. E család egyik ága most Konstantinápolyban, a másik New-York- és Chikágóban lakik.

Az örmények üldöztetése alkalmával a „Nemzet“ többek között egy hosszabb tárczacikkben emlékezett meg az arméniai

viszonyokról s az örmények mostoha és sanyarú helyzetéről ősi hazájukban. Az egész világon — úgymond — aligha találunk régibb és szerencsétlenebb nemzetet, mint az örmény, s mégis a három nemzet (a török, orosz, angol) csak akkor foglalkozik velük, ha politikai érdekük úgy hozza magával. A többi nemzeteket alig hatja meg az időszakonként megújuló rettenetes üldözés, a mely valóságos arczulesapása a civilizáczióknak. Ez a nép, a mely Ázsiában ugyanazt a helyet foglalja el, mint Görögország Európában, sokkal jobban van sanyargatva, mint volt a bolgár, s mégis Gladstone-on kívül, a ki a bolgár atrocity-meetingek főmatadorja volt, alig foglalkozik vele számbavehető államférfiú. Az ő mártirologium-jok az évszázadok óta kiállott üldözéseknek szakadatlan láncolata. Szenvednek a kurdok, abházoknak berohanásaitól, a kik egész vidékeket tüzzel-vassal pusztítanak el, miután felégettek minden éghetőt, s legyilkoltak minden előtalált élő lényt. Valamint Szárdíniában és Dél-Olaszországban a brigantiknak megvannak a maguk kiváltságos kerületeik, a melyekből élnek, úgy a kurd rablóknak is főjövendelmi forrásuk: Arménia, azzal a különbséggel, hogy a török hatóságok nem az örményeknek, hanem sanyargatóiknak fogják párját!..

Sajtó-cenzura Törökországban. Érdekes hírt közölt nem rég a „Kölnische Zeitung“ a törökországi sajtóviszonyokat illetőleg. E szerint egy kémiai (vegytani) tudományos munka betiltatott, mert egy böles sajtó-cenzor kisütötte, hogy a víz-nek vegyészeti képlete („H₂O“ a mi tulajdonképp a víz elemeinek, a „köny“ és „éleny“-nek (hydrogenium és oxigenium) vegyületi arányát fejezi ki tudományos rövidséggel, — könnyen felségsértésre vezethet, — a mennyiben annak értelme így magyarázható: Második Hamid, (vagyis a paradisah) egyenlő zerussal.

Mi újság az örmény világban?

Segítség Angliából. A londoni örmény nemzeti bizottság Izmirlián patriarchához nyolcezer angol fontot (sterlinget) küldött, hogy ezen összeget a folyó évi szeptember harminczadikán, illetőleg október első napjaiban Konstantinápolyban lefolyt mozgalmak alkalmával megölt avagy letartóztatott örmények családjainak felségélyezésére fordítsa. Egyúttal arról is értesítették a nevezett patriarchát, hogy a westminsteri herezeg elnöklete alatt egy bizottság külön gyűjtést eszközöl a vidéki örmények felségélyezése érdekében. Megjegyezzük e helyen, miszerint a britt nagykövet az északamerikai külügyministerrel folytatott értekezletében, a két állam alattvalóinak Törökországban leendő megvédésére — mint Washingtonból tudatják — egy közösen vezetendő „angol-amerikai akcziót“ hozott javaslatba!

Sikertelen kísérletek. A „Reuter ügynökség“ közvetítésével értesülnek a politikai lapok arról, hogy a kisázsiai örmények részéről deputációt akarnak küldeni Stambulba, oly célból, hogy

Nelidov orosz nagykövetnek kérvényt nyújtanak át, melyben az orosz czár védelmét kéri. Ugyanezen forrás szerint a helyzet az ázsiai török tartományokban igen válságos. Mindenünnen rendezavarásokat jelentenek. A Bitlis-ben levő amerikai misszionáriusok is nagy veszélyben forognak. A porta abban reménykedik, hogy negyvenezer tartalékos katona behívása által a tartományokban a rendet helyre fogja állítani. A nagyvezér a kormányzókat táviratilag utasította, hogy a mohamedán lakosságot csillapítsák le. Az orthodox örmény patriárkha (Izmirián) az anatóliai örmény keleti püspökökhöz köriratot intézett, melyben felhívja őket, hogy tegyenek meg mindent az örmények megnyugtatóására. Az újonnan szervezett reformellenőrző vegyes bizottságot is már kinevezték. Elnök: Sevfvik efendi, semmitőszéki bíró. A bizottságnak három mohamedán s három keresztény tagja van; az utóbbiak: Karatheodori efendi (görög), — Szárkisz Ohánnesz efendi (örmény) és Dilber efendi, a pénzügyministeriumnak egyik európai tisztviselője. Itt önként arra gondolunk, a mit egy humoros megjegyzéssel így fejezett ki valaki: „Törökországban mindenkor találnak ki valamely modus efendit, — azaz hogy vivendit!“ ...

A perzsiai örmények közt is mozgalom támadt; a melynek következtében — mint írják — néhány száz perzsa-örmény alattvaló átlépte a török-perzsa határt Ván körül, hogy ők is a törökországi szorongatott örmény testvérek segítségére siessenek. Az örmény nemzet — épp úgy, mint a lengyel — három hatalmasság közt van felosztva; s a hajdani örmény királyság területe ez időszert három birodalom (az orosz, a török és a perzsa) kiegészítő részét képezi. Habár ezek közül legkisebb rész a Perzsia-ához tartozó örmény terület, — vagyis a hajdani Atropatene, ma Aserbeidsán — tartomány (fővárosa: Täbrisz, a híres kereskedő város), — és habár a Sáh örmény alattvalói jelenleg nincsenek is oly sanyarú helyzetben, mint a szultán örmény alattvalói, — mindazáltal a mostani feldult viszonyok között, különösen a mohamedánok keresztény gyűlölete és fanatizmusa miatt tartani lehet attól, hogy a népek harca Perzsa-Örményországra is átterjed.

A katasztrófa közeledése. Az „Egyetértés“-nek egyik közelebbi számában megjelent vezércikkéből kiolvasható már a török birodalomnak, állambukással fenyegető katasztrófája. Angliának — írja az idézett névtelen cikkely — e pillanatban csakugyan nem lehet nagyobb gondja annál, mint hogy e saját erőszakos eljárása által felkeltett mozgalmat lecsillapítsa. Mondják, a diplomáciaiában általános az aggodalom, hogy ha a török kormánynak a közelebbi téli hónapokban nem sikerül a kisázsiai mozgalmakat teljesen elfojtani, — tavaszra a legkomolyabb katasztrófák fognak következni.